

АРХІВУВАННЯ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ФОЛЬКЛОРУ

УДК 398:374.4.096ЛНУФ:005.92(091)

Документування українського фольклору у науково-дослідній та навчально-педагогічній діяльності кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси ЛНУ імені Івана Франка

Андрій ВОВЧАК, Роман СУЛИМ

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української фольклористики
імені академіка Філарета Колесси
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 345
e-mail: vovczak@gmail.com

Магістр прикладної математики,
завідувач лабораторії адміністрування системи електронного навчання
Львівського національного університету імені Івана Франка
79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 081
e-mail: roman.sulym@lnu.edu.ua

У статті оглядово представлено досвід кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка у царині документування української фольклорної традиції. Простежено етапні моменти історії становлення фольклористичного документування в науково-дослідній і навчально-педагогічній діяльності кафедри. Окремо розглянуто теоретико-методологічні та практичні засади представленої концепції фольклористичного документування за основними його етапами: фіксація фольклорних явищ; транскрибування фольклорних записів; створення й архівування фольклорних документів. Розкрито структуру та джерела наповнення архівних фондів Фольклорного архіву кафедри, подано кількісні і змістові характеристики основних типів архівних документів (звукових, візуальних, текстових). Окреслено перспективу дальшого розвитку архіву шляхом його перетворення у відкритий культурно-інформаційний майданчик для вивчення та популяризації українського фольклору.

Ключові слова: фольклор, фольклористичне документування, фіксація, транскрипція, архівування, фольклорний архів, кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси.

Терміном “документування фольклору” або “фольклористичне документування” позначаємо комплекс засадничих наукових заходів, націлених на формування джерельної бази фольклористики: фіксація фольклорних явищ; транскрибування фольклорних записів; створення й архівування фольклорних документів. Рівень фольклористичного документування безпосередньо визначає наукову вартість, достовірність і доступність джерельної бази фольклористики і в такий спосіб максимально зумовлює можливості й ефективність її дальших науково-теоретичних досліджень і поступу загалом. У провідних європейських і світових фольклористичних школах докумен-

тування з допоміжної підгалузі фольклористики перетворилося фактично у самостійну дисципліну з власною методологією, теорією і практикою, проблематикою й історією [3, с. 5].

Українське фольклористичне документування має тривалу – понад двохсотлітню – історію і своїми фаховими здобутками інтегроване у європейський науковий простір. Теоретико-методологічні і практичні напрацювання українських фольклористів у проблемах фіксації фольклорних творів, транскрибування словесних і музичних текстів, створення фольклорних документів та їх архівування належать до світової скарбниці наукової думки (особливо це стосується здобутків “класичної” доби української фольклористики – зламу ХІХ–ХХ століть).

У цій статті зроблено спробу розглянути доробок кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського університету імені Івана Франка, яка сьогодні є важливим осередком документування фольклору в Україні. Досвід фахівців кафедри важливий як приклад утвердження фольклористичного документування в університетському навчальному процесі та формування особливого навчально-дослідницького комплексу, який забезпечує безпосереднє залучення студентів до науково-дослідницької праці, а також оперативне впровадження у навчальний процес найновіших наукових досягнень галузі.

З історії документування українського фольклору на кафедрі української фольклористики

Становлення фольклористичного документування як окремої проблематики у науково-дослідній та навчально-педагогічній діяльності кафедри простежуємо фактично від самого її заснування у жовтні 1939 р.¹ Попри жорсткий ідеологічний тиск радянського окупаційного режиму співробітники новоствореної кафедри (учені європейського рівня – завідувач кафедри, академік Філарет Колесса, професор Адам Фішер) намагалися витримувати чіткі наукові пріоритети, дбаючи зокрема про формування надійної джерельної бази. Вже в перший рік роботи кафедри науковці розпочали заходи із створення таких важливих підрозділів, як Етнографічний музей та Архів рукописних матеріалів [8, арк. 1]. У липні 1940 р. кафедра провела своє перше піврове дослідження традиційної культури українців – етнографічну експедицію на Волинь [5]. Ці перспективні починання однак зруйнувала німецько-радянська війна (1941–1945 роки), яка забрала життя викладачів кафедри, знищила дослідницькі фонди. Повторна радянська окупація України (з 1943 р.) принесла нову руйнівну хвилю політичних репресій і винищення науки, яка не минула співробітників кафедри. 1947 року, невдовзі після смерті академіка Філарета Колесси, кафедру фольклору й етнографії закрили. Комплексне вивчення і дослідження української традиційної культури і фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка було згорнуто майже на 40 років – до початку 1990-х років [6, с. 46–47]. Щоправда, з початком 1950-х років на філологічних факультетах тодішніх університетів та педагогічних інститутів було запроваджено вивчення фольклорної традиції, яке, згідно з навчальними планами, охоплювало теоретичний курс (на лекційних і семінарських заняттях з “усної народної творчості” упродовж одного

¹ Демонстративне відкриття кафедри фольклору й етнографії у Львівському університеті одразу ж після окупації Галицької України радянськими військами 1939 року аж ніяк не було пов'язано з планами розвитку української гуманітарної науки, на той час уже цілковито винищеної у підрадянській Центральній Україні. Це був винятково ідеологічний крок, яким радянська окупаційна влада намагалася легалізувати загарбання нових територій, вдаючи піклування про розвиток культури і науки “визволених” галицьких українців та повагу до їхніх видатних постатей (ученого європейської слави Філарета Колесси) [7, с. 5–32]. Насправді ж дослідницька і педагогічна праця кафедри була суттєво обмежена й суворо регламентована партійними ідеологічними приписами.

семестру) та практичну реалізацію здобутих знань під час навчальної практики (улітку наприкінці другого семестру) [1, с. 235–245]. У навчальному процесі філологічного факультету Львівського університету імені Івана Франка фольклористичні практики відбувалися у формі експедиційних виїздів студентів-філологів у складі академічних груп під керівництвом викладачів у конкретну місцевість з метою безпосередньої фіксації серед народу відомостей про побутування фольклорної традиції: фольклорний репертуар, носіїв фольклору, обрядовий і побутовий контексти функціонування фольклору. Організацію, методичне забезпечення і проведення студентських фольклористичних практик до 1990 р. здійснювали викладачі Кафедри української літератури (Теоктист Пачовський, Іван Денисюк, Андрій Скоць). Тут же, на кафедрі української літератури, нагромаджувалися й матеріали практик – фольклорно-етнографічні фіксації та звіти. Однак відсутність кафедри фольклористики та фахівців, які б спеціалізувалися на польовому вивченні фольклору, не давали змоги розгорнути фахову збирацько-дослідницьку й особливо архівну діяльність. Відтак студентська збирацька праця не мала якогось логічного викінчення: студенти записували народнопоетичні тексти, оформляли свої записи і здавали їх на кафедру української літератури, де цей матеріал накопичувався у великих обсягах без перспективи його дальшого опрацювання, адже це не було метою навчальних програм. Не було передбачено й окремого приміщення для зберігання фольклорних записів, тому значна частина цього матеріалу була втрачена.

Пожавлення фольклористичної праці у Львівському університеті розпочалося з середини 1980-х років у контексті національного відродження українського народу і зростання зацікавлення історичною минувшиною і традиційною культурою ще підневільної України. Стараннями таких ентузіастів українського народознавства, як Іван Остапик та Іван Денисюк, було істотно реорганізовано методика і практику польового дослідження фольклорної традиції: розроблено методичні рекомендації з організації і проведення студентської фольклористичної практики [10], розширено змістові й хронологічні межі об'єкта польових студій, визначено засади і форми транскрибування й упорядкування фольклорних фіксацій. Ці заходи істотно покращили якісні характеристики студентської польової роботи: фольклорні матеріали студентських практик середини 1980-х років є найдавнішими архівними документами Фольклорного архіву сучасної кафедри української фольклористики.

Визначальною подією в історії фольклористичних студій у Львівському університеті, без сумніву, було відкриття 1 вересня 1990 р. на філологічному факультеті спеціалізованої фольклористичної навчально-педагогічної інституції – кафедри української фольклористики (сьогодні кафедра української фольклористики імені академіка Філарета Колесси). Зусиллями її перших викладачів (завідувач – професор Теофіль Комаринець, доценти Іван Остапик і Василь Івашків, згодом професор Іван Денисюк) було розроблено систему навчальних курсів і започатковано спеціалізацію “фольклористика” для підготовки у рамках філологічної освіти (спеціальності “українська мова і література”) фахівців з українського фольклору й фольклористики. Новостворена кафедра перейняла, відповідно, функції з організації та проведення студентських фольклористичних польових досліджень (для студентів філологічного факультету і зокрема спеціалізації “фольклористика”). На кафедру передали також рукописні матеріали попередніх студентських фольклористичних практик, і співробітники спробували упорядкувати (інвентаризувати) це зібрання. З реорганізацією у 1995 р. спеціалізації “фольклористика” в окрему спеціальність поступово було розбудовано навчальний комплекс науково-теоретичної та практичної підготовки фахівця-фольклориста, в якому важливе місце відведено збирацькій діяльності: формуванню знань і навичок фольклористичної праці у польових умовах. З того часу кафедра щоліта виряджає на фольклористичну практику три експедиційні групи студентів-фольклористів (першого, другого й третього років

навчання) у різні етнографічні райони переважно західноукраїнського регіону. Викладачі кафедри керують і фольклористичною практикою студентів інших відділень філологічного факультету, яка відбувається у формі стаціонарного польового дослідження (за місцем проживання студента). Суттєве збільшення ресурсного потенціалу таких практик стало важливим стимулом до запровадження у збирацько-дослідницьку діяльність кафедри методик і технологій, суголосних сучасним документаційним тенденціям у фольклористиці й технічним можливостям нової інформаційної доби. 2004 року доценти Ірина Довгалюк та Андрій Вовчак розпочали реалізацію на кафедрі концепції фольклористичного документування, у процесі якої було модернізовано методику і практику збирацької і транскрипційної роботи студента, уведено в цикл підготовки фахівця-фольклориста таку засадничу складову документування, як архівування зібраних фольклорних матеріалів [9].

2004 роком датуємо і початок цілеспрямованої розбудови Фольклорного архіву кафедри української фольклористики: запровадження фахового архівування і поступового перетворення зібрання фольклорно-етнографічних польових матеріалів у функціональний архів, зорієнтований на забезпечення ефективного доступу до наявних джерельних матеріалів. Важливим кроком на цьому шляху стало відкриття у жовтні 2010 р. у складі філологічного факультету Лабораторії фольклористичних досліджень, що дало змогу перевести в систематичне професійне русло власне архівну діяльність кафедри й інтенсифікувати відповідну підготовку студентів-фольклористів. Співробітники Лабораторії (доцент Андрій Вовчак, магістри Марія Папіш, Оксана Шутка) здійснили структурну організацію Фольклорного архіву й налагодили системну працю над наповненням, збереженням і використанням його архівних фондів. Поява лабораторії дала змогу кафедрі сформувати повний цикл документування української фольклорної традиції у науково-методологічній (теоретична розробка засад і методик документування, їх застосування в науково-дослідницькій праці) та навчально-педагогічній (навчання студентів основ документування, реальне практикування у науково-дослідницьких документаційних проектах кафедри) площинах. Упродовж 2012–2014 років Лабораторія фольклористичних досліджень у співпраці з кафедрою та з залученням фахівця інформаційних технологій реалізувала науково-дослідний проект електронного архівування фольклорної традиції (проект відбувся за фінансової підтримки Міністерства освіти і науки України; учасники проекту – професор Василь Івашків, доцент Андрій Вовчак, магістри Роман Сулим, Марія Папіш, Оксана Шутка). За результатами проекту 1 жовтня 2014 р. запровадив “Електронний архів українського фольклору” – перший в Україні спеціалізований комплекс (база даних та інтернет-сторінка: <http://folklore-archive.org.ua>) для електронного розміщення польових фольклорних матеріалів з метою їх фахового дослідження та культурно-просвітницького використання. Структурно й функціонально “Електронний архів українського фольклору” організовано на матеріалах та з урахуванням досвіду праці Фольклорного архіву кафедри української фольклористики.

Концепція фольклористичного документування кафедри: основні моменти

Розробка і впровадження у науково-дослідну та навчально-педагогічну діяльність кафедри цілісної концепції документування української фольклорної традиції суголосні актуальним тенденціям у світовому народознавстві, в якому спостерігаємо нове осмислення об'єкта дослідження, розширення і поглиблення предметного поля наукових студій, удосконалення методології й практичного інструментарію народознавчої праці. Такі процеси супроводжуються ґрунтовною ревізією попередньої джерельної бази науки, водночас висуваючи нові вимоги до наукових джерел. Відповісти на ці вимоги – запропонувати фольклористиці надійні джерельні документи – можна лише витримуючи фаховий рівень фольклористичного документування на всіх етапах: фіксація фольклору, транскрибування записів, архівування

документів. Далі коротко про найважливіші теоретико-прикладні напрацювання кафедри у цих етапах.

Фіксація фольклору. Рівень її методологічного, технічного й організаційного забезпечення визначає якісні та кількісні показники здобутого фактичного матеріалу, його надійність, а також ефективність подальшої наукової праці з ним. У своїй концепції документування ми акцентуємо на максимальній об'єктивності фольклорної фіксації, а тому основним інструментарієм для досягнення такої мети обрано *методику посеансового запису фольклору*¹, у якій опорною одиницею фіксації (а відтак і архівного зберігання) є збирацький сеанс². Збирацький сеанс характеризується оптимальним набором елементів³, які об'єктивізують фіксацію як документ реалії, що відбулася, тобто позиціонують цю фіксацію як унікальне й надійне наукове джерело. Наступною важливою методологічною вимогою до фольклорної фіксації є її *комплексність*, що реалізується у записуванні не лише вербальної та музичної складових фольклорного твору, а й невербальних компонентів його виконання. Це пов'язано з широким спектром контекстів функціонування твору: *виконавського* (виконавська манера; джерела формування фольклорного репертуару виконавця: віхи його життя, істотні для розуміння становлення репертуару, виконавська музична діяльність, фольклорні традиції його родини, загальнокультурне середовище виконавця тощо), *комунікативного* (функціонування фольклорного твору в процесі комунікації, характер комунікативної події, взаємодія виконавця й аудиторії у процесі виконання твору, специфіка сприйняття й інтерпретації твору аудиторією), *побутового, обрядового* (комплекс дій, ситуацій, уявлень, в яких живе фольклорний твір), зрештою, *загального культурно-соціального* контексту фольклорної традиції. Із поширенням цифрових технологій у збирацькій практиці кафедри стала обов'язковою *методика суцільного запису*, яка передбачає повне фіксування всіх моментів виконання й комунікації, які відбувалися під час збирацького сеансу, незалежно від змістових та формальних ознак виконаних фольклорних творів (повноти їх змісту, художньої довершеності чи естетичної вартості). Така ж методологічна вимога застосовується і щодо фіксації традиційного репертуару народного виконавця чи осередку. Це дає змогу отримати повніше уявлення про синхронний зріз фольклорної традиції. Результатом реалізації цих та інших сучасних збирацько-пошукових методик постають якісно нові фольклорні фіксації, основу яких складають не окремі фольклорні твори, а фольклористичні джерельні комплекси, що репрезентують фольклорну традицію у взаємозв'язку її текстових, виконавських, контекстуальних та інших складових. У технічній площині такий комплекс постає як сукупність різних за формою та форматом документів: фоно- (аудіо-) й відеозапис, фотографія, словесний/ нотний запис, рисунок тощо.

¹ Ця методика – розробка наших колег з Науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської музичної академії імені Миколи Лисенка (автор – проф. Богдан Луканюк).

² Збирацький сеанс – одноразова зустріч збирача (збирачів) з респондентом (респондентами), що характеризується єдністю часу і місця [4, с. 12]. Збирацькі сеанси можуть відбуватися як у формі зустрічі-розмови, під час якої збирачі просять виконавців виконати ті чи ті твори, розповіді про звичаї та обряди (тоді говорять про штучний контекст фольклорного запису, адже зустріч збирачів з виконавцями спровокована); так і у вигляді безпосередньої фіксації фольклорного явища у природній ситуації його “живого” побутування, спонтанного виконання (наприклад, під час реального обряду, побутової ситуації) – без прямого втручання збирачів (це – натуральний контекст фольклорного запису); чи у якійсь комбінованій формі.

³ Такими зокрема вважаємо: учасників сеансу (збирачі, виконавці, слухачі), місце і час його проведення. Останній елемент (на відміну від попередніх, які можуть повторитися) є неповторюваним, а в єдності з усіма елементами визначає унікальність матеріалів сеансу як джерельного документа, і особливо архівного документа.

Транскрибування фольклорних записів – це відображення засобами алфавіту, нотної графіки (шляхом списування на папір чи введення в електронні текстові чи нотні редактори) словесного і музичного тексту, контексту зафіксованого на аудіо- й відеонасінні фольклорного явища. Зважаючи на специфіку університетської підготовки філологів, кафедра спеціалізується на транскрибуванні головно вербальної складової фольклорної традиції. Зорієнтована на усну природу традиційного фольклору, наша транскрипційна методика однак ґрунтується на ідеї, що поруч із словесним компонентом важливу семантичну функцію у фольклорному творі виконують особливості виконання і контекст функціонування твору (ситуація виконання). Тому для повноцінного й об'єктивного відтворення транскрипцією змісту фольклорного твору необхідно враховувати усю багатоплановість цих виявів: словесний текст, виконавську манеру й елементи усного виконання, взаємодію учасників фольклорної комунікації тощо. Транскрибування словесних текстів ґрунтується на загальному принципі “пиши, як чуєш” із максимальним використанням кодифікованого правопису (засобів шкільної орфографії), щоб уникнути зайвих ускладнень у сприйнятті й інтерпретації змісту твору. Обов'язковою є фіксація діалектних особливостей лексики. У відтворенні специфіки усного виконання відображаємо найвиразніші фонетичні особливості вимови виконавця, найбільш характерні риси його виконавської манери, відстежуємо моменти взаємодії учасників фольклорної комунікації (спілкування виконавця із слухачами, реакція аудиторії на твір та ін.). У процесі транскрибування фольклорних творів реалізуємо й такі прикладні питання текстології фольклору, як редагування тексту, фахове коментування змісту й особливостей виконання.

Фольклористичне архівування у практиці кафедри охоплює комплекс заходів із підготовки зафіксованих і транскрибованих фольклорних матеріалів до зберігання в архіві. Процес архівного зберігання – це упорядкування документів, їх організація в архіві, каталогізація, а також забезпечення можливостей ефективного використання у наукових дослідженнях, в освітній і культурно-мистецькій праці. Серед напрацьованих кафедри у питанні упорядкування архівних документів назвемо *комплексну паспортизацію фольклорних фіксацій*, яка є логічним продовженням методик посеансової і комплексної фіксації. На відміну від традиційної практики сепаратної паспортизації кожного зафіксованого фольклорного твору коротким набором відомостей (ім'я, рік і місце народження, освіта виконавця; час і місце запису, ім'я записувача), комплексна паспортизація орієнтована на збирацький сеанс як цілісну одиницю фіксації і передбачає зазначення широкого спектру паспортної й не менш важливої супровідної інформації: а) загальні відомості про збирацький сеанс: дата, час, місце, умови і характер проведення, контекст запису; б) відомості про учасників сеансу: виконавці (ім'я; рік і місце народження, соціальне походження, освіта, рід занять, а також важливі біографічні дані, відомості про виконавсько-музичну діяльність виконавця і його родини, відомості про культурне середовище, оточення респондента), слухачі, збирачі; в) відомості про зафіксований під час сеансу фольклорний матеріал (інципіт фольклорного твору, жанрове визначення, виконавець твору); г) відомості про технічні параметри фіксації сеансу; зв'язки документів, які її представляють (аудіозапис, відеозапис, фото, текстова транскрипція); г) відомості про опрацювання сеансу (транскриптор тексту, мелодії; архівіст). Для нотування зазначеної паспортної інформації створено спеціальний бланк (містить 57 рубрик), який для зручності об'єднано разом з текстовою транскрипцією фольклорних і контекстних матеріалів сеансу – у результаті ми отримали документ, який цілісно репрезентує фольклорний сеанс в його текстовій частині і слугує для орієнтування у змісті аудіо- та відеофіксації сеансу.

Важливою у сучасному фольклористичному архівуванні є проблема *архівної організації документів*, зокрема електронних. Для потреб Фольклорного архіву ка-

федри розроблено спеціальну модель, що враховує специфіку архівної організації фольклорних польових матеріалів як складної, генетично і структурно цілісної сукупності документів, які відображають особливості побутування фольклорної традиції, а також процесу її польового дослідження у межах діяльності наукової інституції чи окремого дослідника. Ця модель виведена з закономірностей постання архівних фольклорних документів – фольклорних фіксацій: на початку кожної такої фіксації як явища і документа стоїть польове дослідження народнопоетичної традиції; під час польового дослідження дослідник здійснює пошуково-збирацьку роботу, що зокрема реалізується шляхом проведення збирацьких сеансів; під час збирацького сеансу дослідник за допомогою різноманітних технічних засобів фіксує фольклорні явища (фольклорні твори та їхні контексти). Складові окресленого процесу створюють струнку ієрархічну структуру й співвідносяться із структурними рівнями класичної архівної моделі організації документів за фондовою системою (тип польового дослідження – фонд; польове дослідження – серія; дослідник – справа; збирацький сеанс – одиниця зберігання документів; фіксація – документ). Така модель визначає структуру архівних фондів Фольклорного архіву кафедри і виявилася досить продуктивною у процесі архівного опрацювання великих обсягів електронних документів, а також в умовах реалізації фольклорного архівування як складової навчального процесу.

Важливо акцентувати на тому, що розглянуті науково-теоретичні напрацювання кафедри у справі документування фольклорної традиції реально функціонують і в її навчально-педагогічній діяльності. Упродовж останнього десятиліття вдалося налагодити своєрідний “повний цикл” фахової підготовки студентів-фольклористів із документування фольклору (від фіксації у польових умовах, транскрибування й архівного опрацювання, до використання у науковій роботі). Завдяки цьому студенти кафедри мають можливість здобувати теоретичні й практичні знання і навички, які значною мірою є визначальними для дослідницької праці фольклориста.

Фольклорний архів кафедри: структура та зміст архівних фондів

Основу архівних фондів Фольклорного архіву кафедри створюють фольклорно-етнографічні польові матеріали студентських фольклористичних практик. За специфікою свого походження (фондоутворювача) цей архівний матеріал розміщено у двох основних фондах архіву (фонди ЕК та ІЕК). *Фонд ЕК* – містить архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів студентських фольклористичних практик, які відбувалися у формі експедиційних виїздів студентів і викладачів філологічного факультету (з 1991 р. – кафедри української фольклористики) для польового дослідження фольклорної традиції (переважно це комплексні, зрідка тематичні експедиції). Хронологічні рамки документів фонду ЕК сягають від 1982 р. і до наших днів. Фольклорно-етнографічні матеріали фонду репрезентують фольклор і звичаї здебільшого західноукраїнських теренів (Бойківщина, Гуцульщина, Опілля, Західне Поділля, Покуття, Волинь, Західне Полісся; одиничними експедиціями представлені Слобожанщина та Східне Полісся). *Фонд ІЕК* – містить архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів студентських фольклористичних практик стаціонарного типу, які студенти проходили за місцем проживання. Хронологічні рамки документів фонду ІЕК сягають від 1990 р. і до наших днів. Фольклорно-етнографічні матеріали індивідуальних польових досліджень студентів, зрозуміло, не репрезентують фольклорну традицію на такому фаховому рівні, як експедиційні матеріали, однак вони значно різноманітніші за своєю географією, адже дають уявлення про фольклор тих куточків України, звідки походять студенти-збирачі. В окремому особовому фонді – *ОЕК* – розміщено архівні документи, сформовані з фольклорно-етнографічних матеріалів фольклористичних польових досліджень співробітників кафедри (Андрія Вовчака, Ірини Федун, Ігоря Гунчика, Уляни Парубій). Тут наявні й матеріали, які надали на зберігання або

подарували архіву колеги-дослідники з інших народознавчих інституцій (Оксана Кузьменко, Юрій Рибак, Ірина Клименко, Ліна Добрянська, Лариса Лукашенко, Володимир Галайчук). У фонді ОЕК зберігається також врятована частина матеріалів діалектологічних експедицій Львівського університету 1964–1968 років: значну частину цих записів становлять фольклорно-етнографічні фіксації. Це найдавніші матеріали Фольклорного архіву кафедри. У фондах Фольклорного архіву кафедри депонуються документи різних форматів фіксації фольклорної традиції: аудіо- та відеозаписи, фотографії, графічні і текстові матеріали.

Звукові документи. Оскільки Фольклорний архів кафедри порівняно “молода” архівна інституція, наявні звукові документи представлені здебільшого новітніми носіями інформації. Таких раритетних носіїв звукозапису, як воскові валики, шпелюкові чи децелітові платівки, в архіві нема. Незначна частка звукових документів записана на магнітних стрічках (бобінах) – це 18 бобін із матеріалів діалектологічних експедицій Університету 1964–1968 років. Більшою є кількість магнітофонних касет (різного виробництва і типу): у фонді ЕК – 231 одиниця, з них 77 касет – записи студентських експедиційних практик 1980–1990-х років. Фонд ІЕК налічує 76 касет 1990–2000-х років. Основна маса звукових записів архіву – це новітні електронні документи, зафіксовані за допомогою цифрових звукозаписувальних пристроїв (диктофонів, рекордерів). Перші цифрові звукозаписи фольклору працівники кафедри виконали у 2006 р., а з 2007 р. кафедра забезпечує цифровими диктофонами студентські експедиційні практики. Станом на квітень 2016 р. на електронних накопичувачах архіву зберігається 6709 файлів аудіофіксацій, у яких акумульовано 2772 години звукових записів. Найціннішими є зібрання фонду ЕК: 2684 файли – 1843 години звукових записів. Фонд ІЕК містить 3551 файл – 692 години звукових записів; фонд ОЕК: 474 файли – 237 годин.

Звуковими фіксаціями Фольклорного архіву кафедри охоплено найрізноманітніші явища українського фольклору (здебільшого з середовища селянського), які побутують як в активній формі (у щоденному житті, обрядовості), так і пасивно (зберігаючись у пам’яті людей старшого покоління). Кількісно переважають твори пісенні, з-поміж них пісні календарно-обрядові (колядки, коляди, веснянки і гаївки) та родинно-обрядові (весільні ладканки, пісні і приспівки); пісні з особистого й родинного життя (любовні та родинно-побутові пісні і балади, коліскові пісні); пісні історичні (козацькі, стрілецькі, повстанські). Прозовий фольклор репрезентований записами демонологічних оповідань, історичних переказів та оповідань (про повстанську боротьбу, переслідування і виселення українців у Сибір, депортації). Кількість звукових фіксацій інструментальної музики в архіві незначна. Більшість фольклорних творів у фондах ЕК та ІЕК (згідно з новою концепцією документування фольклору, започаткованою на кафедрі у 2004 р.) записано з детальною аудіофіксацією традиційного побутового й обрядового контекстів, функціонування у процесі живого спілкування носіїв традиції (комунікативний контекст).

Візуальні документи. Відео- та фотодокументи Фольклорного архіву кафедри – це здебільшого цифрові фіксації (за винятком кількох десятків фотовідбитків), які співробітники і студенти кафедри почали системно здійснювати з 2007 року. На сьогодні у фондах архіву зберігається 1798 електронних файлів відеозаписів (в фонді ЕК – 537 файлів, у фонді ІЕК – 877 файлів, у фонді ОЕК – 384 файли) та 22400 електронних файлів фото (у фонді ЕК – 12997 файлів, у фонді ІЕК – 3168 файлів, у фонді ОЕК – 6235 файлів).

Об’єктами відеофіксації є фольклорні твори, народні звичаї та обряди у “живому” побутуванні серед народу (у “натуральному” контексті запису). Серед таких фіксацій – обрядовість західнобойківської “собані” (Турківський район Львівської області, 2008–2010 роки); обрядовість і фольклор новорічних обходів на Стрийщині (Львівська область, 2009 р.); обрядовість і фольклор “Трійці” на Західному Поліссі

(обряд “водити Куста”, поминальне голосіння на могилах; село Сварицевичі Рівненської області, 2010 р.); традиційний ляльковий вертеп “бетлейка” (Старосамбірщина Львівської області, 2011–2012 роки); гуцульське інструментальне музикування (Путильський район Чернівецької області, 2015 р.) та ін. Серед депонованих в архіві фотодокументів переважають: фото респондентів; обрядових речей, атрибутів і моментів; побутових реалій; історико-культурних та етнографічних об’єктів; фотокопії старих фотографій з колекцій респондентів.

Фольклорний архів кафедри містить велику кількість *текстових документів*: рукописні (студентські фольклорні записи 1980-х – початку 2000-х років) й друковані (комп’ютерні видруки, записи з початку 2000-х років) матеріали та електронні файли. На електронних носіях в архіві зберігаємо 4914 файлів текстових документів (у фондї ЕК – 1774 файли, у фондї ІЕК – 2929 файлів, у фондї ОЕК – 211 файлів). Наявні текстові документи істотно різняться способом представлення фольклорних явищ. Виокремимо дві групи текстових матеріалів: 1) *рукописні збірники текстів*, зафіксованих під час польових досліджень фольклорних творів (написані у так звані “загальні” зошити; фольклорні твори, здебільшого пісенні, укладено за групами, циклами і жанрами; до кожного твору подано короткий “паспорт”). У матеріалах студентських практик 1990-х років зберігається також копія рукописного збірника на окремих непагінованих аркушах; 2) *посеансова текстова документація фольклорно-етнографічних матеріалів* (була запроваджена на кафедрі 2004 року для опрацювання та зберігання в електронному форматі, а також для видруку на папері). У паперовому вигляді ця текстова документація упорядкована за практиками, у межах яких укладено картонні папки окремого збирача чи збирацької групи. У кожній такій папці зібрано так звані “м’які папки” збирацьких сеансів: тут міститься паспортна й супровідна інформація сеансу, словесна транскрипція записаних під час сеансу фольклорно-етнографічних матеріалів. У папку збирача чи збирацької групи входять також звіт про практику, використовуваний у 2004–2007 роках реєстраційні картки аудіозаписів (на магнітофонних касетах) та фотовідбитки. З 2008 р. архів припинив видрук та зберігання на паперовій основі текстових матеріалів фонду ЕК, згодом і фондів ІЕК та ОЕК. Тепер усі нові надходження текстових документів за результатами фольклористичних практик зберігаються в архіві лише в електронному форматі.

У своїй діяльності Фольклорний архів кафедри української фольклористики не лише намагається виконувати функцію накопичувача і зберігача фольклорних матеріалів, а й прагне стати відкритим культурно-інформаційним майданчиком для вивчення і популяризації фольклору. З цією метою, як уже йшлося, Лабораторія фольклористичних досліджень спільно з кафедрою та залученим фахівцем інформаційних технологій реалізувала науково-дослідний проект електронного архівування фольклорної традиції: так у жовтні 2014 р. постав “Електронний архів українського фольклору”. Цей складний інформаційний комплекс функціонує в мережі Інтернет (<http://folklore-archive.org.ua>) і поєднує в собі функції електронного каталога й накопичувача фольклористичної інформації (бази даних). Користувач може не лише здійснювати пошук та систематизувати різноманітну інформацію фактографічного й аналітичного змісту про фольклорні явища, а й отримує доступ до самих явищ (у текстовому відображенні та звуковій фіксації). Сьогодні Лабораторія фольклористичних досліджень працює над наповненням фондів “Електронного архіву”, яке відбувається на основі матеріалів Фольклорного архіву кафедри й зорієнтоване на представлення репрезентативними колекціями головних фольклорних регіонів Західної України. Спільно з фахівцями інших фольклористичних інституцій триває розробка й апробація наукових інструментів для глибокої систематизації й аналізу депонованого в “Електронному архіві” фольклорного матеріалу: серед таких, зокрема, покажчик обставин виконання фольклорних творів, покажчик народномузичних інструментів, мотивний покажчик та ін.

Підсумовуючи, хочемо наголосити, що тривалі теоретико-методологічні пошуки фахівців Львівського університету імені Івана Франка у царині фольклористичного документування не лише уможливили інституалізацію цієї важливої допоміжної підгалузі фольклористики у статусі університетської навчальної дисципліни, а й дали змогу поступово розбудувати досить ефективний дослідницький і навчальний комплекс фольклористичних інституцій: Кафедра української фольклористики – Лабораторія фольклористичних досліджень – Фольклорний архів – Електронний архів українського фольклору. Кожна з цих ланок забезпечує зв'язок і взаємопроникнення теоретичної, практичної та навчально-просвітницької складових фольклористичної галузі, що сприяє і розвитку самої науки, і поширенню об'єктивного й цілісного уявлення про усну народну словесність і народну музичну культуру серед українського суспільства та світової спільноти. Адже українська фольклорна традиція – це важливий націєтворчий і націєконсолідуючий чинник, що впродовж віків складав основу української національної ідентичності, а сьогодні несе у собі великий потенціал для формування сучасної ідентичності українців як європейської нації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Вовк М.* Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – перше десятиліття XXI століття): теорія і практика : Монографія / Мирослава Вовк / за редакцією проф. *Олени Семенов.* – Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 419 с.
2. *Івашків В.* Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті / Василь Івашків, Руслан Марків // *Міфологія і фольклор. Загальноукраїнський науково-освітній журнал.* – Львів, 2010. – № 3-4 (7). – Липень-грудень. – С. 18-26.
3. *Мацієвський І.* Питання документації народної інструментальної музики / Ігор Мацієвський // *Актуальні питання методики фіксації та транскрипції творів народної музики : Збірник наукових праць / редактор-упорядник Богдан Луканюк.* – Київ, 1989. – С. 5-24.
4. *Музично-етнографічна практика : Методичні рекомендації для теоретико-композиторського факультету / уклад Богдан Луканюк.* – Київ, 1995. – 22 с.
5. *Староста М.* Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії Львівського державного університету імені Івана Франка / Мар'яна Староста // *Spheres of Culture / ed. by Ihor Nabytovych.* – Lublin, 2012. – Volume III. – S. 355-362.
6. *Тарнавський Р.* Формування колективу кафедри фольклору й етнографії Львівського університету під керівництвом Філарета Колесси / Роман Тарнавський // *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси) : Збірник наукових праць та матеріалів / упорядкували Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак.* – Львів, 2013. – С. 33-50.
7. *Філарет Колесса.* Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського / упорядкування, підготовка тексту, передмова, коментарі, додатки, покажчик *Ірини Коваль-Фучило.* – Київ : Логос, 2011. – 239 с.
8. *Фішер А.* Звіт про роботу кафедри фольклору й етнографії ЛДУ ім. І. Франка за 1939/40 рр. / Адам Фішер // *Державний архів Львівської області.* – Фонд Р-119. – Опис 3. – Справа 193. – 8 арк.
9. *Фольклористична експедиційна практика. Організаційні засади проведення практики, документування й архівування матеріалів : Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету спеціальності “фольклористика” / Уклали Андрій Вовчак, Ірина Довгалюк.* – Львів : ТеРус, 2005. – 33 с.
10. *Фольклорна практика. Методичні вказівки та програма для студентів перших курсів філологічних факультетів та вчителів / склали Тамара Борисюк, Іван Денисюк, Іван Остапик; під загальною редакцією Івана Денисюка.* – Луцьк, 1986. – 41 с.

Documentation of Ukrainian Folklore in Research and Teaching Activities of Filaret Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department of Ivan Franko National University in Lviv

Andriy VOVCHAK, Roman SULYM

This article presents an overview of experience of Filaret Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department of Ivan Franko National University in Lviv in the field of documentation of Ukrainian folk tradition. It traces landmark moments of history and development of folklore studies documentation in research and teaching activities of the Department. Theoretical, methodological and practical principles of concepts of folklore documenting are considered according to its stages: fixing of folklore events; transcription of folklore records; creating and archiving of folklore documents. The structure and sources of archives of Folklore Archive of the Department are presented, some quantitative and characteristic features of the main types of archival documents (audio, visual, text) are overviewed. Prospects of the further development of archives through its transformation into an open cultural and information platform for studying and promoting of Ukrainian folklore are researched.

Key words: folklore, folklore studies documentation, fixation, transcription, archiving, folklore archive, Filaret Kolessa Ukrainian Folklore Studies Department.

Стаття надійшла до редколегії 3.06.2015 р.

Прийнята до друку 15.07.2015 р.

Нові книги

Беларускі фальклор. Матэрыялы і даследаванні. Зборнік навуковых прац. – Мінск, 2015. – Вып. 2. – 528 с.

Другий випуск білоруського фольклористичного збірника містить статті та матеріали, які згруповано за такими розділами: “Дослідження”, “Білоруський фольклорно-етнолінгвістичний атлас”, “З колекції фольклорних записів”, “Матеріали польових досліджень”, “Фольклор білоруського закордоння”, а також “Рецензії” та “Ювілеї”. Дослідження з першої рубрики присвячені різносторонньому дослідженню унікального пізньовесняного обряду водіння Куста. У рубриці “Білоруський фольклорно-етнолінгвістичний атлас” розглянуто білоруські версії легенд про колос і перший вигін худоби в поле. У збірнику опубліковано унікальні записи, які зберігаються в архіві відділу фольклористики і культури слов’янських народів Центру дослідження білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі, а також сучасні польові записи з приватних архівів.

Функционально-структуральный метод П. Г. Богатырева в современных исследованиях фольклора: Сборник статей и материалов / Отв. редакторы С. П. Сорокина и Л. В. Фадеева. – Москва: Государственный институт искусствознания, 2015. – 456 с.

Збірник наукових праць присвячений пам’яті видатного російського фольклориста, етнографа та дослідника народного театру П. Г. Богатирьова (1893–1971). Він включає такі розділи: “Становлення функціонально-структурального методу та його рецепція”, “Поетика фольклору у світлі ідей П. Г. Богатирьова”, “Театр і театральність у народній культурі”, “Проблеми етнографії та народного мистецтва”, “П. Г. Богатирьов і його сучасники (архівні знахідки, документи, спогади)”, “Із наукової спадщини П. Г. Богатирьова (матеріали та бібліографія)”. Статті, які складають збірник, охоплюють основні проблемні поля наукової творчості П. Г. Богатирьова: фольклор і народне мистецтво, обряди й символічні функції костюма та прикрас, театр і сміхова культура. Дослідники залучають фольклор слов’янських народів, балкарців, башкир, карачаївців, комі-перм’яків, осетин та ін. Багато статей написано на основі власних польових записів авторів і вводять у науковий обіг невідомі раніше архівні матеріали. Уперше опубліковано листування П. Г. Богатирьова і Р. О. Якобсона з братами Б. М. і Ю. М. Соколовими.